

Ett IT-samhälle för alla?

**Hur har datoranvändningen
i hemmet och arbetslivet utvecklats?**

LO / Löne- och välfärdsenheten – augusti 2004
Sven Nelander / Ingela Goding / Ove Ivarsen

Innehållsförteckning:

<i>Sammanfattning</i>	3
Dator i hemmet	3
Dator på jobbet	5
Att helt sakna datorerfarenhet	6
LOs arbete med IT-frågorna	6
<i>Vad rapporten bygger på</i>	7
<i>Dator i hemmet</i>	8
Utvecklingen i stort	8
Många olika användningssätt för datorn i hemmet	9
Sambanden med klass och kön	10
Stora generationsskillnader	12
Barn i familjen har betydelse	14
En jämförelse mellan olika fackförbund	15
Minskade klasskillnader	16
Allt fler Internetanvändare	18
<i>Dator i arbetet</i>	19
Ökningen av datoranvändningen på jobbet har inte varit lika snabb	19
Mycket stora skillnader mellan arbetare och tjänstemän	19
Förändringarna för olika grupper av anställda	21
<i>Vilka som helt saknar datorerfarenhet</i>	22
<i>LO och IT-frågorna</i>	26
<i>BILAGA</i>	30

Sammanfattning

LO har under ganska många år studerat de anställdas *datoranvändning i hemmet och på arbetet*. Nu kan vi följa upp resultaten och visa vad som har hänt.

Underlaget är, liksom tidigare, frågor som ställts till ett slumpmässigt urval i besöksintervjuer inom ramen för Statistiska centralbyråns (SCBs) undersökningar av levnadsförhållandena. Intervjuerna genomförs av SCBs väl utbildade och mycket erfarna intervjuare och kvaliteten i undersökningarna får bedömas som mycket hög.

Dator i hemmet

Siffrorna för år 2003 har just blivit klara och man kan konstatera att datoriseringen i hemmen fortsätter i snabb takt. Resultaten visar till exempel att såväl *tillgången* till dator i hemmet som den *faktiska* användningen (till exempel genom utnyttjande av Internet) har *ökat starkt* även under de allra senaste åren.

Om man ser till de nio åren sedan 1994, för vilka det finns exakt jämförbara siffror, har andelen *LO-medlemmar* med tillgång till dator i hemmet *mer än femdubblats* - från 15 procent till 80 procent.

Bland *samtliga anställda* har det varit en ökning från 28 till 86 procent – i absoluta tal från knappt en miljon anställda med dator i hemmet år 1994 till ungefär 3,3 miljoner år 2003. Av denna *ökning* på drygt 2,3 miljoner anställda med dator i hemmet är en mycket stor del medlemmar i något LO-förbund.

Tablån nedan visar att ökningen av tillgång till dator i hemmet har varit allra starkast bland LO-medlemmarna. Det gäller både om man ser till hela perioden sedan 1994 och på något kortare sikt. Man kan också uttrycka det som att de *klassmässiga skillnaderna* har minskat.

Har tillgång till dator i hemmet. Procent

	1994	1996	1998	2000	2002	2003
LO	15	29	51	68	78	80
TCO	34	48	76	84	88	91
SACO	51	64	84	93	94	95
Samtliga anställda	28	42	67	78	84	86

Tillgång till och användning av *Internet* i hemmet kan vi belysa *sedan 1998*.

Under de fem åren sedan dess, alltså perioden 1998-2003, har andelen anställda som *själva* använt Internet i hemmet under de senaste tolv månaderna ökat från 32 till 72 procent – alltså långt mer än en fördubbling under denna korta tid (se tablå nedan).

Tillgång till och användning av Internet i hemmet. Procent

	Tillgång till Internet i hemmet				Har själv använt Internet i hemmet under senaste året			
	1998	2000	2002	2003	1998	2000	2002	2003
<i>Alla anställda</i>	36	66	76	79	32	57	68	72
LO	26	56	68	72	19	44	57	61
TCO	46	73	81	84	38	64	74	78
SACO	53	83	89	89	47	78	84	85
LO-kvinnor	25	53	66	70	14	36	50	55
LO-män	27	58	69	73	24	51	62	67
TCO-kvinnor	43	69	80	82	33	57	70	74
TCO-män	52	78	83	86	46	73	79	83
SACO-kvinnor	48	84	86	89	37	75	78	82
SACO-män	59	82	93	89	57	81	91	88
LO-kvinnor 18-29år	23	43	59	64	22	39	53	63
LO-kvinnor 30-49 år	33	68	78	81	17	47	63	62
LO-kvinnor 50-64 år	14	34	51	58	3	15	29	41
LO-män 18-29 år	27	57	61	71	25	56	62	71
LO-män 30-49 år	34	65	76	79	31	61	70	75
LO-män 50-64 år	18	44	63	63	13	25	47	50

Om vi ser till *LO-medlemmarna* har ökningen varit ännu större – från 19 till 61 procent, alltså mer än en tredubbling.

Resultaten visar alltså sammanfattningsvis, med stort eftertryck, att Internetanvändningen i hemmet har *ökat kraftigt*. Det gäller bland både arbetare och tjänstemän, kvinnor och män och samtliga åldersgrupper. Det gäller således också i den äldsta åldersgruppen 50-64 år, vilket måste ses som mycket positivt.

Det *påstås ibland* att hemdatorn skulle vara mannens och barnens leksak och att införandet av den nya informationstekniken skulle *konservera könsrollerna*. Något belägg för detta ges dock *inte* i resultaten. Förvisso är skillnaderna stora mellan könen vad gäller att använda datorn i hemmet, men datoranvändningen har ökat mycket snabbt bland kvinnorna – till och med snabbare än bland männen (de här slutsatserna gäller både arbetare och tjänstemän). Till exempel visar det sig att andelen LO-kvinnor som har använt Internet i hemmet *minst någon gång i veckan* mer än femdubblats på en så kort tid som fem år.

Utvecklingen har alltså varit i huvudsak positiv med en kraftig ökning av tillgången till och användningen av dator i hemmet. Men skillnaderna mellan olika grupper av anställda är fortfarande *avsevärda*. Till exempel framgår det att det är 1,6 gånger så vanligt bland SACOs män som bland LOs kvinnor att själv använda Internet i hemmet (88 procent bland SACO-männen mot 55 procent bland LO-kvinnorna). Om vi ser till andelen som använder Internet i hemmet minst någon gång i veckan ökar denna skillnad ytterligare (78 procent bland SACO-männen jämfört med 33 procent bland LO-kvinnorna).

Så mycket som nästan 40 procent av LOs medlemmar *använder alltså inte alls* Internet i hemmet. Bland LOs kvinnor är andelen 45 procent och bland LO-kvinnor i åldersgruppen 50-64 år så hög som ungefär 60 procent. *Generationsskillnaderna* är överhuvudtaget mycket betydande vad gäller datoranvändningen.

Indelning efter familjetyp ger vid handen att det är mycket *vanligare i arbetarfamiljer* med barn än i motsvarande tjänstemannafamiljer att *det saknas tillgång till dator i hemmet*. Detta ger också väsentligt *olika förutsättningar för barnen*.

Dator på jobbet

Rapporten visar, som framgår av tablån nedan, att också *datoranvändningen på jobbet* har ökat påtagligt, dock *inte alls i samma snabba takt* som datoranvändningen i hemmet. Under den tidsperiod på drygt sexton år som vi här kan överblicka (1986/87 – 2003) har andelen *LO-medlemmar* som använder dator i arbetet mer än tredubblats – från 12 till 42 procent. Under de allra senaste tre åren (2000 - 2003) har andelen ökat från 38 till 42 procent, alltså med fyra procentenheter, vilket är *hjäpnadsväckande lite* och klart långsammare än perioden 1998-2000.

Använder dator i arbetet. Procent

	1986/87	1990/91	1994	1998	2000	2002	2003
LO	12	16	24	30	38	42	42
TCO	43	62	72	80	86	89	87
SACO	38	52	74	86	92	92	92
Samtliga anställda	25	35	47	58	63	65	66

Bland tjänstemännen har andelen som använder dator i jobbet länge legat på en helt annan nivå än för arbetare. Redan för drygt sexton år sedan använde ungefär 40 procent av tjänstemännen dator i arbetet och för nio år sedan så mycket som ungefär 70 procent.

Av *alla anställda* är det nu drygt 65 procent som använder dator i sitt jobb. För drygt sexton år sedan var siffran endast 25 procent. I detta lite mera långsiktiga perspektiv är det en genomgripande förändring som har ägt rum.

Men skillnaderna mellan olika grupper är alltså *betydligt mycket större* än vad gäller datoranvändningen i hemmet. Ungefär 90 procent av TCOs medlemmar och SACOs medlemmar använder idag dator i sin arbeten, vilket alltså kan jämföras med drygt 40 procent bland LO-medlemmarna.

Resultaten innebär att nästan *sex av tio LO-medlemmar – 58 procent – inte använder dator i sina arbeten*. Av de LO-medlemmar som använder dator i arbetet utnyttjar nästan hälften denna högst en timme per dag. Man kan *ställa sig*

frågan varför den nya tekniken fortfarande i så förhållandevis liten utsträckning tas i anspråk i LO-medlemmars jobb?

Att helt sakna datorerfarenhet

I rapportens avslutande resultatavsnitt visas att ungefär var åttonde anställd – 12 procent – *helt saknar datorerfarenhet* - det vill säga de använder varken dator på jobbet eller i hemmet. Men skillnaderna mellan olika grupper är *utomordentligt stora* framgår av den klass- och könsanalys som görs. Andelen som är i den här situationen är nästan 30 procent bland LOs kvinnor mot praktiskt taget inga alls bland SACOs män.

En uppdelning efter *ålder* förstärker olikheterna ytterligare. Så mycket som drygt 40 procent av LO-kvinnor i åldersgruppen 50-64 år saknar helt datorerfarenhet och ungefär 35 procent av LO-män i samma ålder.

I de *fackförbund* som jämförs i rapporten är andelen som varken använder dator i jobbet eller i hemmet högst i Kommunal med 30 procent. Men också i förbund som till exempel Handels och Metall saknar minst 15 procent av medlemmarna helt datorerfarenhet.

Sammanfattningsvis visar det sig alltså att datoranvändningen i hemmet har ökat starkt, snabbt och ihållande, medan datoranvändningen i arbetet efter en tidigare påtaglig ökning verkar ha "planat ut" och ökat mycket obetydligt under de senaste tre åren. Vad gäller datoranvändning på arbetsplatsen är det som framhållits uppseendeväckande stora skillnader mellan arbetare och tjänstemän.

En annan slutsats är att många löntagare varken har använt dator i hemmet eller på jobbet – och att man här finner stora klass-, köns- och åldersmässiga skillnader.

Det står alldeles klart att erfarenhet av datoranvändning är en viktig tillgång både i arbetslivet och samhället i övrigt. Omvänt kan avsaknad av sådan erfarenhet komma att bli ett allvarligt handikapp. I det kunskapsamhälle som vi med full fart är på väg in i är information en mycket viktig tillgång. Kunskap ger makt och möjligheter. Det är viktigt att bevaka att vi inte får en ny skiktning i samhället - "en informationsklyfta" - en situation där de redan starka får del av allt det nya medan andra ställs utanför.

LOs arbete med IT-frågorna

En utomordentligt viktig uppgift blir att göra den nya tekniken tillgänglig för fler. I ett avslutande avsnitt ges en kortfattad sammanfattning av hur LO arbetar med IT-frågorna.

Vad rapporten bygger på

Grunden för rapporten är intervjuer med ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen som statistiska centralbyrån (SCB) gjort inom ramen för undersökningarna av levnadsförhållandena. De tillfrågade har år 2003, i intervjuer som är fördelade under hela året, tillfrågats om de *använder dator i arbetet* och om *de har tillgång till dator i hemmet*. Det har också ställts frågor om tillgång och användning av *Internet* i hemmet. Frågorna ställs i besöksintervjuer som genomförs av SCBs väl utbildade och mycket erfarna intervjuare.

Vad gäller *dator i hemmet* ställdes först följande fråga:

"Har Du i hemmet tillgång till dator?"

De som svarade ja fick frågan:

"Har Du i hemmet tillgång till Internet?"

De som svarade att de i hemmet har tillgång till Internet fick också följdfrågan:

"Har Du under de senaste 12 månaderna använt datorn på fritiden för att utnyttja Internet?"

De som svarade att de har tillgång till dator i hemmet fick därutöver frågorna:

"Har Du under de senaste 12 månaderna använt datorn på fritiden för att:

- ordbehandla, kalkylera, rita eller skapa bilder?
- spela spel?"

Svarsalternativen var:

- nej, ingen gång
- någon gång i kvartalet eller mer sällan (1-5 gånger)
- någon gång i månaden eller oftare (6-20 gånger)
- någon gång i veckan (21-60 gånger)
- flera gånger i veckan (61- gånger)

Om *dator i jobbet* ställdes följande frågor:

"Brukar Du arbeta vid bildskärm i Ditt arbete, t ex vid terminal, persondator, ordbehandlare eller annan typ av bildskärm?"

"Ungefär hur många timmar per dag brukar du arbeta vid bildskärm?"

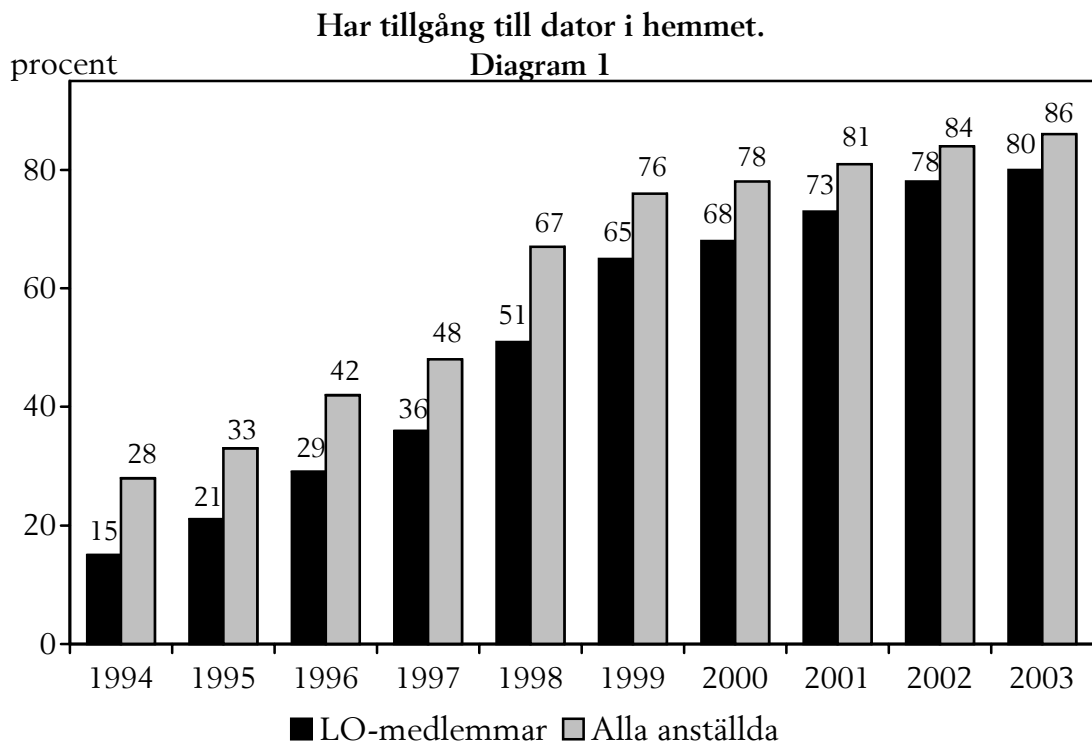
Dator i hemmet

Utvecklingen i stort

Sedan 1994 har det skett mycket stora förändringar. Mellan 1994 och 1995 ökade andelen *LO-medlemmar* med tillgång till dator i hemmet från 15 till 21 procent, mellan 1995 och 1996 från 21 till 29 procent, mellan 1996 och 1997 från 29 till 36 procent, mellan 1997 och 1998 från 36 till 51 procent, mellan 1998 och 1999 från 51 till 65 procent, mellan 1999 och 2000 från 65 till 68 procent, mellan 2000 och 2001 från 68 till 73 procent, mellan 2001 och 2002 från 73 till 78 procent och mellan 2002 och 2003 från 78 till 80 procent (diagram 1).

Sammantaget har det alltså varit en ökning från 15 till 80 procent – vilket är långt *mer än en femdubbling* bland LO-medlemmarna på en så pass kort tid som nio år.

Om vi ser till *hela gruppen anställda* har det under de nio åren sedan 1994 varit en ökning från 28 till 86 procent. I absoluta tal innebär det en *ökning* med så mycket *ungefär 2,3 miljoner anställda* (från strax under 1 miljon till över 3,3 miljoner). Av denna ökning är en mycket stor del medlemmar i något LO-förbund.

Många olika användningssätt för datorn i hemmet

Som redovisats ovan har åtta av tio LO-medlemmar – 80 procent - tillgång till dator i hemmet. Men som framgår av tablå 1 är andelen *som själva använt datorn* under de senaste tolv månaderna 68 procent. Man kan alltså dra den slutsatsen att 12 procent av LO-medlemmarna har tillgång till dator i hemmet utan att själv använda den. Det kan till exempel vara så att det istället är barnen som använder datorn. Ett annat alternativ är att det är en vuxen i familjen som använder datorn, medan den andre helt står utanför.

Man kan också utläsa av tablå 1 att 61 procent av LO-medlemmarna har *själva använt sig av Internet* på datorn i hemmet under det senaste året, ungefär 40 procent har själva använt datorn för *ordbehandling, kalkyler, ritande och skapande av bilder* och nästan lika många för att *spela spel*.

Tablå 1 Tillgång till dator i hemmet – och hur denna används. Procent

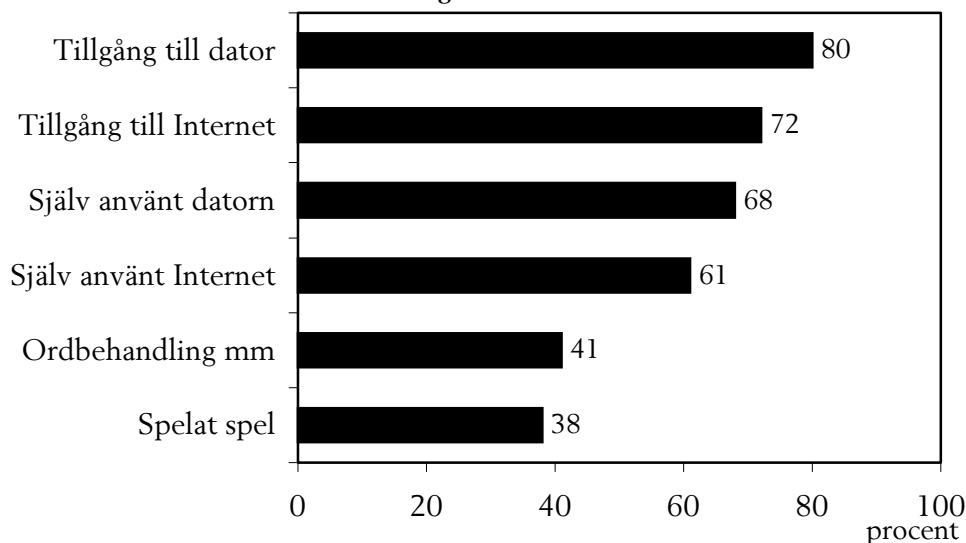
	Har tillgång till dator	Har själv använt dator i hemmet under senaste året	Har tillgång till Internet	Har själv använt Internet senaste året	Har själv använt datorn för att spela spel	Har själv använt datorn för ordbehandling m m
LO	80	68	72	61	38	41
TCO	91	84	84	78	37	65
SACO	95	90	89	85	34	76
Samtliga anställda	86	78	79	72	38	56

Vad gäller LO-medlemmar illustreras huvudresultaten på ett mera åskådligt sätt i diagram 2.

Tillgång till dator i hemmet och hur denna används.

LO-medlemmar.

Diagram 2

I tablå 1 framgår också hur stor del av TCO- och SACO-medlemmar som själva använt datorn i hemmet och på vilket sätt den använts. Vi kan konstatera att även bland tjänstemännen är en del som har tillgång till dator i hemmet utan att själva använda den (7 procent bland TCO-medlemmar och 5 procent bland SACO-medlemmar).

I tablå redovisas hur stor andel som själva använt Internet minst någon gång under det senaste året. Om vi istället hade sett på andelen som *ofta* använder Internet hade skillnaderna mellan de olika grupperna blivit större. Andelen som själva använder Internet i hemmet *minst en gång i veckan* är 43 procent för LO, 57 procent för TCO och 68 procent för SACO. För hela gruppen anställda är siffran 55 procent. Detta framgår av tabellen i bilagan i slutet av rapporten.

Sambanden med klass och kön

Vi ska gå vidare och dela upp materialet något ytterligare. I tablå 2 gör vi en samtidig uppdelning efter facklig tillhörighet och kön.

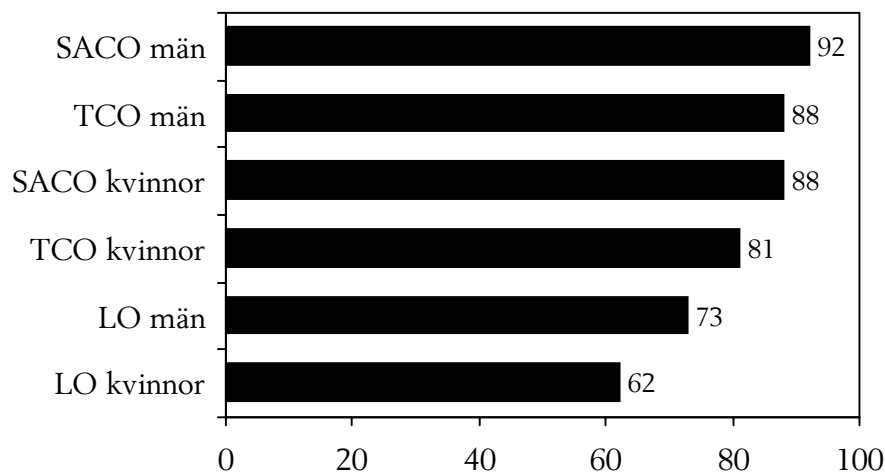
Tablå 2 Tillgång till dator i hemmet – och hur denna används. Procent

	Har tillgång till dator	Har själv använt dator i hemmet under senaste året	Har tillgång till Internet	Har själv använt Internet senaste året	Har själv använt datorn för att spela spel	Har själv använt datorn för ordbehandling m m
<u>LO</u>						
Kvinnor	79	62	70	55	29	35
Män	81	73	73	67	45	45
<u>TCO</u>						
Kvinnor	89	81	82	74	33	59
Män	93	88	86	83	44	73
<u>SACO</u>						
Kvinnor	94	88	89	82	28	71
Män	95	92	89	88	40	81

Man kan här bland annat se att *kvinnorna i mindre utsträckning än männen* själva använt dator i hemmet under det senaste året. Bland LO-medlemmar är skillnaden elva procentenheter (62 procent för kvinnor och 72 procent för män). En klar skillnad mellan könen finns också inom TCO och SACO. Detta illustreras i diagram 3.

Har själv använt dator i hemmet under senaste året

Diagram 3

En lägre andel kvinnor än män har också använt datorn för ordbehandling, kalkyler eller bilder liksom för att spela spel (tablå 2).

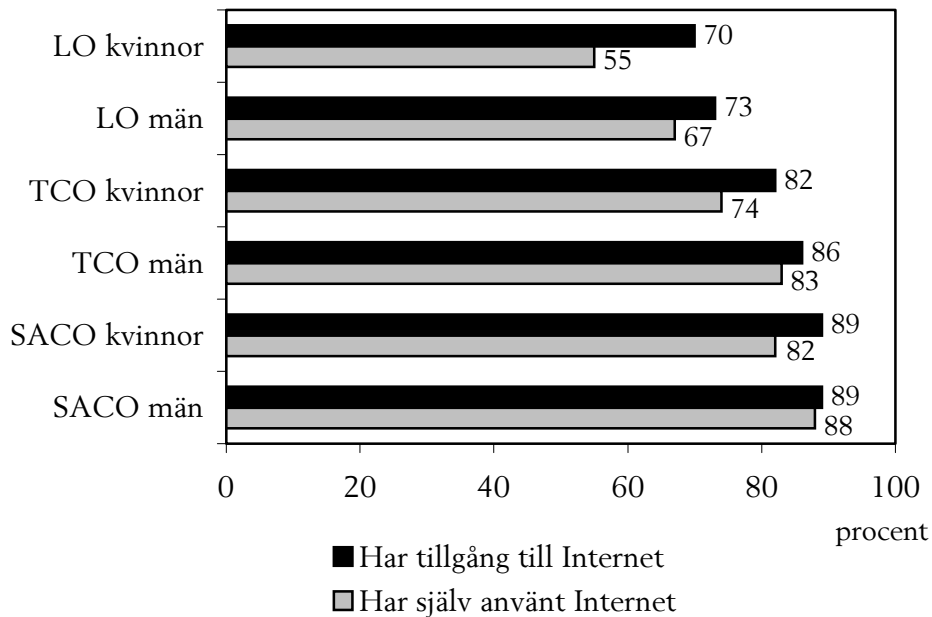
Även vad gäller Internet finns stora klass- och könsmässiga skillnader, vilket framgår av tablå 2 och mera åskådligt i diagram 4. Mycket *påtagligt* är att skillnaderna mellan kvinnor och män är betydligt större ifråga om *användning* av Internet än vad gäller *tillgång* till Internet.

Sammanfattningsvis verkar det finnas något som gör att kvinnorna inte i samma höga grad som männen använder datorn där sådan finns. Sannolikt har ett traditionellt könsrollsmönster inom familjen betydelse.

Så här är andelarna som själva *använder Internet i hemmet minst en gång i veckan*: LO-kvinnor 33 procent, LO-män 52 procent, TCO-kvinnor 51 procent, TCO-män 67 procent, SACO-kvinnor 59 procent och SACO-män 77 procent (tabell i bilagan på sidan 30).

Internetanvändning i hemmet

Diagram 4

Stora generationsskillnader

Resultaten visar med eftertryck att användning av dator i hemmet har ett *mycket tydligt samband med ålder* (tablå 3). Särskilt i den äldsta åldersgruppen är det en mycket hög andel som inte alls använder dator i hemmet.

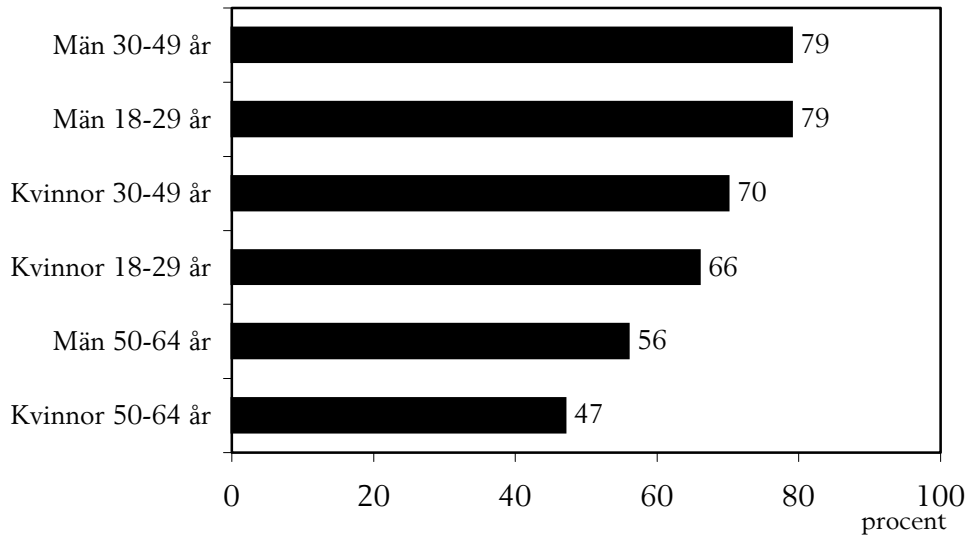
Tablå 3 Tillgång till dator i hemmet – och hur denna används. Procent av LO-medlemmar

	Har tillgång till dator	Har själv använt dator i hemmet under senaste året	Har tillgång till Internet	Har själv använt Internet senaste året	Har själv använt datorn för att spela spel	Har själv använt datorn för ordbehandling m m
<u>Kvinnor</u>						
18-29 år	73	66	64	63	42	46
30-49 år	90	70	81	62	30	40
50-64 år	67	47	58	41	21	22
<u>Män</u>						
18-29 år	82	79	71	71	58	57
30-49 år	87	79	79	75	47	47
50-64 år	71	56	63	50	32	31

Om vi ser på andelarna som använt datorn i hemmet minst någon under det senaste året och *rangordnar* dessa, blir utfallet som framgår av diagram 5.

Har själv använt dator i hemmet under det senaste året.
LO-medlemmar.

Diagram 5

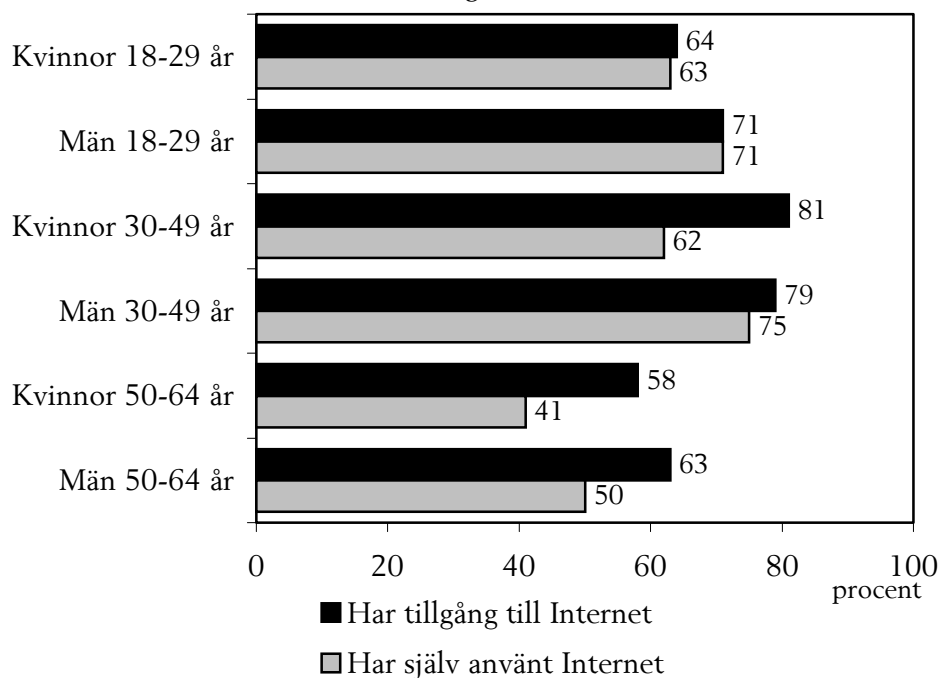

På ett mycket tydligt sätt framgår att det är de äldre – de som är 50 år och äldre – som kraftigt avviker från övriga. Datoranvändning är alltså *i hög grad en generationsfråga*.

Även *användning av Internet* har starkt samband med ålder. Bland unga LO-medlemmar har nästan alla någon gång ha använt sig av Internet under förutsättning att datorn i hemmet har tillgång till detta. Bland de lite äldre utnyttjas möjligheten i mycket mindre utsträckning. Detta åskådliggörs i diagram 6.

Internetanvändning i hemmet. LO-medlemmar.

Diagram 6

Andelen som själva *använder Internet minst en gång i veckan* är hos LO-medlemmar högst bland yngre män under 30 år (64 procent) och lägst bland kvinnor i åldersgruppen 50-64 år (19 procent). Det här kan man utläsa i tabellen i tabellbilagan.

Barn i familjen har betydelse

Också *familjesituationen* har betydelse för dataanvändningen (tablå 4). Andelen som har använt dator i hemmet under det senaste året är högst i familjer med barn, likaså andelen som har använt Internet på datorn därhemma.

Tablå 4 Tillgång till dator i hemmet – och hur denna används. Procent av LO-medlemmar

	Har tillgång till dator	Har själv använt dator i hemmet under senaste året	Har tillgång till Internet	Har själv använt Internet senaste året	Har själv använt datorn för att spela spel	Har själv använt datorn för ordbehandling m m
<u>Gifta/samboende</u>						
Utan barn	77	63	67	54	33	38
Med 1 barn	95	78	88	71	43	45
Med 2 barn	93	80	89	76	42	46
Med 3 barn el fler	94	79	89	74	42	43
<u>Ensamstående</u>						
Utan barn	65	59	55	54	37	40
Med barn	86	65	68	60	37	30

I en hel del arbetarfamiljer med barn saknas överhuvudtaget dator i hemmet. Det gäller alldeles särskilt ensamstående arbetarhushåll med barn, där så mycket som ungefär 15 procent inte har någon dator i hemmet. Bland tjänstemannahushåll med barn förekommer detta praktiskt taget inte alls.

En jämförelse mellan olika fackförbund

Det finns tydliga skillnader mellan olika fackförbund. Sju fackförbund kan här jämföras (tablå 5). Andelen som *själv har använt dator i hemmet* är bland dessa högst i Industritjänstemannaförbundet (84 procent) och lägst i Kommunal (61 procent).

Tillgången till Internet i hemmet är också mycket olika. Lärarförbundet ligger högst med ungefär 90 procent.

Andelen som *själv har använt Internet i hemmet* under det senaste året varierar mellan nästan 80 procent för Industritjänstemannaförbundet och 55 procent för Kommunal.

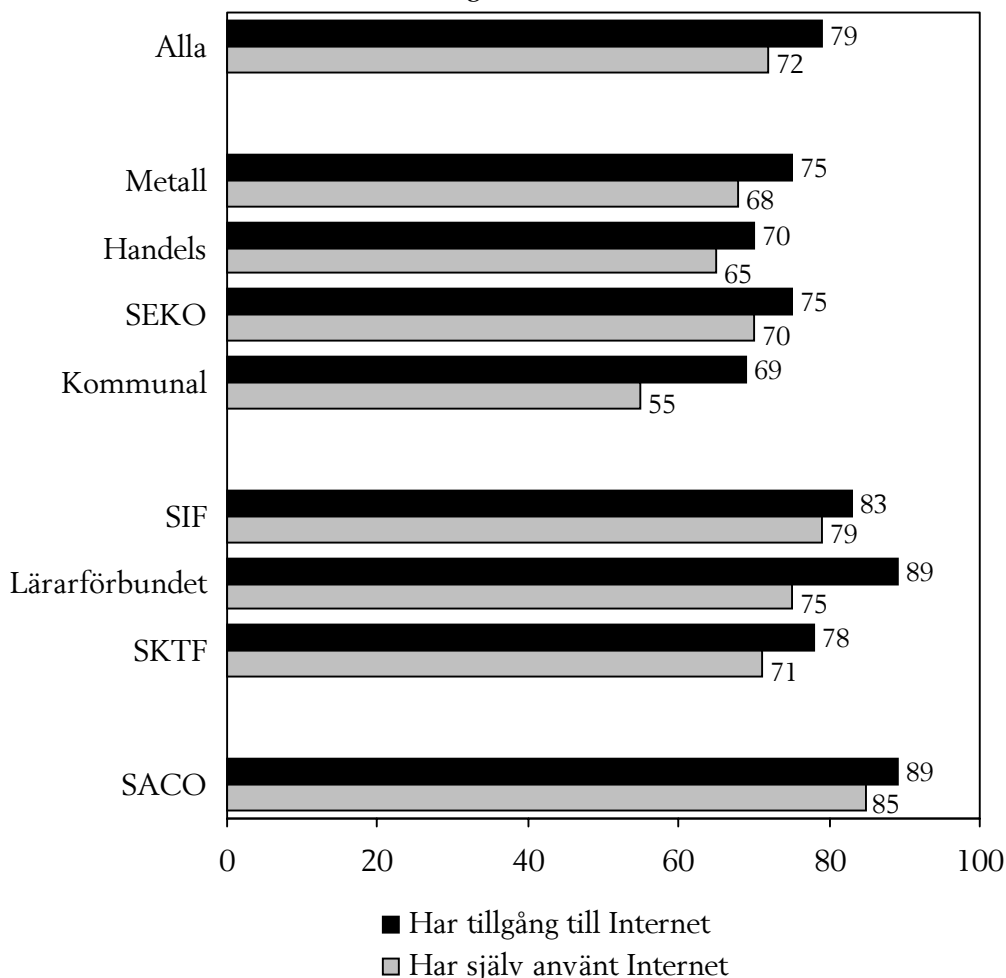
Tablå 5 Tillgång till dator i hemmet – och hur denna används. Procent

	Har tillgång till dator	Har själv använt dator i hemmet under senaste året	Har tillgång till Internet	Har själv använt Internet senaste året	Har själv använt datorn för att spela spel	Har själv använt datorn för ordbehandling m m
Metall	83	76	75	68	48	49
Handels	81	67	70	65	41	42
SEKO	83	78	75	70	42	47
Kommunal	78	61	69	55	28	36
SIF	90	84	83	79	42	68
Lärarförbundet	95	82	89	75	27	67
SKTF	86	79	78	71	36	60

Vi illustrerar skillnaderna vad gäller Internet i diagram 8.

Internetanvändning i hemmet

Diagram 8

Minskade klasskillnader

Som framgick av rapportens inledande del har andelen LO-medlemmar med tillgång till dator i hemmet ökat mycket kraftigt. Tablå 6 visar att även bland medlemmar i TCO och SACO har ökningen mellan 1994 och 2003 varit mycket betydande – för TCO från 34 till 91 procent och för SACO från 51 till 95 procent. Förändringarna har dock varit *allra starkast bland LO-medlemmar*, och man kan också uttrycka det så att de klassmässiga skillnaderna har minskat klart.

Tablå 6 Har tillgång till dator i hemmet. Procent

	1994	1996	1998	2000	2002	2003
LO	15	29	51	68	78	80
TCO	34	48	76	84	88	91
SACO	51	64	84	93	94	95
Samtliga anställda	28	42	67	78	84	86

Om vi ser till *hela gruppen löntagare* har andelen som har tillgång till dator i hemmet ökat från 28 till 86 procent under perioden 1994-2003. Möjligheterna att hyra dator av arbetsgivarna har varit viktiga för denna utveckling. En LO-rapport som utkom under 2001 ("Om klyftor i informationssamhället") visade att av anställda med dator i hemmet hyr så mycket som 40 procent denna dator av arbetsgivaren genom löneavdrag.

Uppgifter om de intervjuade *själva använt datorn i hemmet* finns från och med år 1998. Andelen som själva använt dator i hemmet har under tidsperioden 1998-2003 bland LOs medlemmar ökat från 42 till 68 procent, bland TCOs medlemmar från 67 till 84 procent och bland SACOs medlemmar från 76 till 90 procent. Det har alltså även här skett en *utjämning* mellan de olika grupperna.

En intressant fråga är om förändringarna vad gäller tillgång till dator i hemmet har varit likartade för *olika typer av hushåll* eller om vi här kan se några skillnader. I tablå 7 framgår att ökningen genomgående har varit stark – det gäller såväl gifta/samboende som ensamstående och både hushåll med barn och hushåll utan barn.

Tablå 7 Har tillgång till dator i hemmet. Procent av LO-medlemmar

	1994	1998	2000	2002	2003
<u>Gifta/samboende</u>					
Utan barn	10	41	58	76	77
Med 1 barn	23	65	87	90	95
Med 2 barn	20	79	90	95	93
Med 3 barn eller fler	26	73	94	98	94
<u>Ensamstående</u>					
Utan barn	11	34	50	54	65
Med barn	11	44	63	76	86

I alla de olika *fackförbund* som vi kan jämföra har andelen med tillgång till dator i hemmet ökat kraftigt sedan 1994. I de fyra LO-förbund som jämförs är det fråga om en fyr- eller femdubbling eller ännu något mer. Det här framgår av tablå 8.

Tablå 8 Har tillgång till dator i hemmet. Procent

	1994	1998	2000	2002	2003
Metall	15	54	69	80	83
Handels	15	41	73	75	81
SEKO	19	63	75	78	83
Kommunal	16	51	66	78	78
Industritjänstemän	39	82	89	90	90
Läraryrket	40	78	86	90	95
Kommunaltjänstemän	32	75	77	86	86

Allt fler Internetanvändare

Vi ska också belysa hur stora *förändringarna* är för olika grupper vad gäller tillgång till och användning av *Internet i hemmet*. Frågor om Internet ställdes först i 1998 års undersökning. Det visar sig i tablå 9 att för alla grupper har såväl *tillgången till* Internet som *användningen av* Internet ökat mycket starkt mellan 1998 och 2003. Till exempel framgår att drygt sex av tio LO- medlemmar själva har använt Internet i hemmet mot knappt två av tio LO-medlemmar för tre år sedan.

Mycket glädjande är också att Internetanvändningen har ökat starkt i den äldsta åldersgruppen 50-64 år.

Tablå 9 Tillgång till och användning av Internet i hemmet. Procent

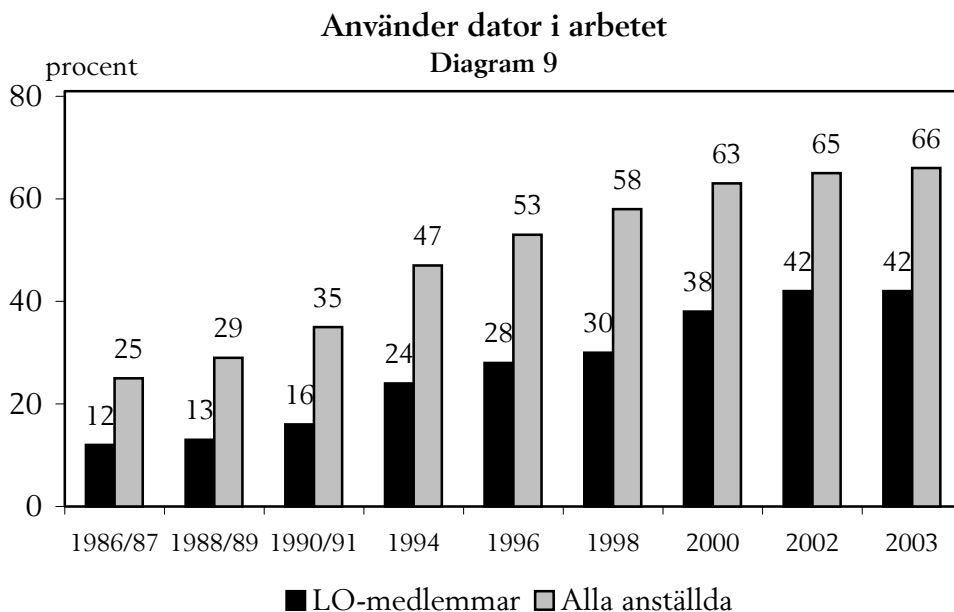
	Tillgång till Internet i hemmet				Har själv använt Internet i hemmet under senaste året			
	1998	2000	2002	2003	1998	2000	2002	2003
<i>Alla anställda</i>	36	66	76	79	32	57	68	72
LO	26	56	68	72	19	44	57	61
TCO	46	73	81	84	38	64	74	78
SACO	53	83	89	89	47	78	84	85
LO-kvinnor	25	53	66	70	14	36	50	55
LO-män	27	58	69	73	24	51	62	67
TCO-kvinnor	43	69	80	82	33	57	70	74
TCO-män	52	78	83	86	46	73	79	83
SACO-kvinnor	48	84	86	89	37	75	78	82
SACO-män	59	82	93	89	57	81	91	88
LO-kvinnor 18-29år	23	43	59	64	22	39	53	63
LO-kvinnor 30-49 år	33	68	78	81	17	47	63	62
LO-kvinnor 50-64 år	14	34	51	58	3	15	29	41
LO-män 18-29 år	27	57	61	71	25	56	62	71
LO-män 30-49 år	34	65	76	79	31	61	70	75
LO-män 50-64 år	18	44	63	63	13	25	47	50

I den tabell som finns i bilagan på sidan 30 beskriver vi hur vanligt det är att man *ofta* använder Internet i hemmet ("minst en gång i veckan" eller "flera gånger i veckan"). Här kan man bland annat se att andelen som själv använt Internet i hemmet *minst någon gång i veckan* har ökat mellan 1998 och 2003 från 6 till 33 procent bland LOs kvinnor och från 17 till 52 procent bland LOs män. Andelen som själva använt Internet i hemmet *flera gånger i veckan* har ökat från 3 till 22 procent bland LOs kvinnor och från 11 till 35 procent bland LOs män

Dator i arbetet

Ökningen av datoranvändningen på jobbet har inte varit lika snabb

När det gäller förändringarna av användningen av dator i jobbet har vi jämförbara siffror *ända tillbaka till 1986/87*. Vad som har skett beskrivs i diagram 9.

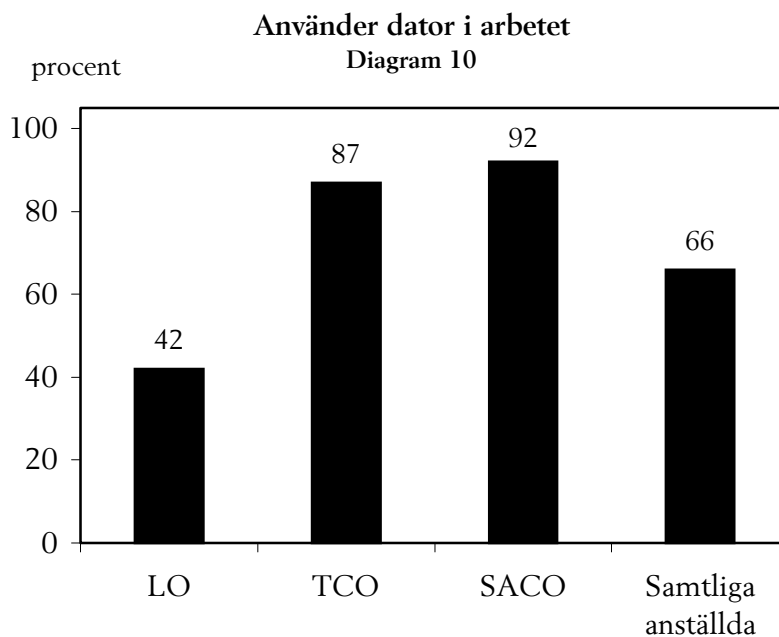

Man kan där se att utvecklingen var ganska långsam under 1980-talet, särskilt om vi ser till gruppen LO-medlemmar. Men därefter skedde en kraftig ökning. Mellan 1990/91 och 1998, alltså en period av 7 ½ år, ökade andelen LO-medlemmar som använder dator i arbetet från 16 till 30 procent och efter 1998 har det varit en ökning från 30 till 42 procent. Sammanlagt har under de drygt sexton åren sedan 1986/87 andelen LO-medlemmar som använder dator i arbetet ökat från 12 till 42 procent. Under de senaste tre åren – mellan 2000 och 2003 – har dock ökningen varit ganska liten (från 38 till 42 procent).

66 procent av *alla anställda* använder idag dator i arbetet. För drygt sexton år sedan var motsvarande siffra 25 procent.

Mycket stora skillnader mellan arbetare och tjänstemän

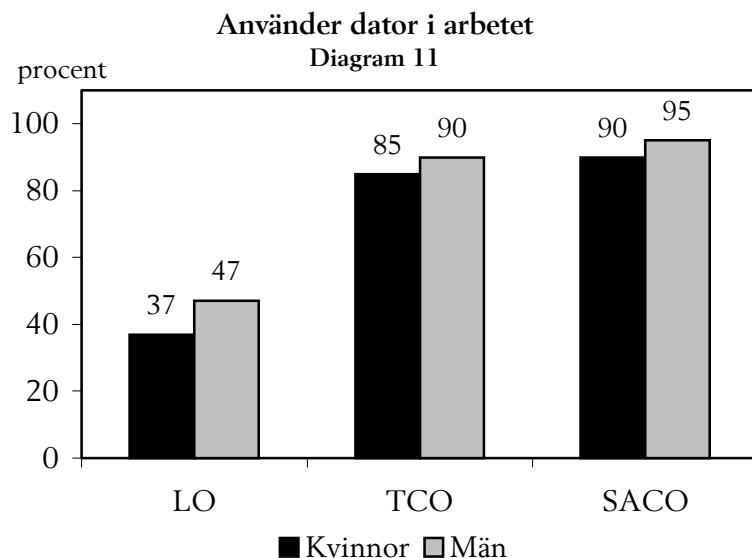
Det framgår av diagram 10 att ungefär 90 procent av TCOs och SACOs medlemmar använder dator i sina arbeten jämfört med ungefär 40 procent bland LO-medlemmarna. Skillnaderna mellan arbetare och tjänstemän är alltså *utomordentligt stora*.

Hur pass vanligt är det då att anställda *arbetar mycket lång tid per dag vid datorn*? Resultaten visar att av de LO-medlemmar som använder dator i arbetet utnyttjar knappt var femte - 18 procent - datorn *mer än fyra timmar per dag*. Bland TCO-medlemmar är motsvarande andel 46 procent och bland SACO-medlemmar 44 procent. Om vi istället ser på andelen som använder *datorn mer än en timme per dag* blir motsvarande andelar 49 procent för LO, 81 procent för TCO och 81 procent för SACO.

Det finns också vissa skillnader mellan *kvinnor och män*. Detta illustreras i diagram 11. Andelen som använder dator i arbetet är genomgående högre bland män än bland kvinnor. Av betydelse i det sammanhanget kan vara att kvinnor i så mycket högre grad än män arbetar i direktkontakt med människor, där datorer idag inte används i så stor omfattning.

Andelen som använder dator i jobbet är allra lägst bland LOs kvinnor och högst bland SACOs och TCOs män.

Andelen som *använder dator i arbetet* är följande för de sju fackförbund som vi kan jämföra:

Metall	64 procent
Handels	64 procent
SEKO	57 procent
Kommunal	31 procent
Industritjänstemän SIF	93 procent
Läraryrket	68 procent
Kommunaltjänstemän SKTF	92 procent

Förändringarna för olika grupper av anställda

I tablå 10 beskrivs hur utvecklingen har varit bland arbetare och tjänstemän, med uppdelning också efter kön. För alla grupper har andelen som använder dator i arbetet *ökat markant*, men de *klass- och könsmissiga skillnaderna består*.

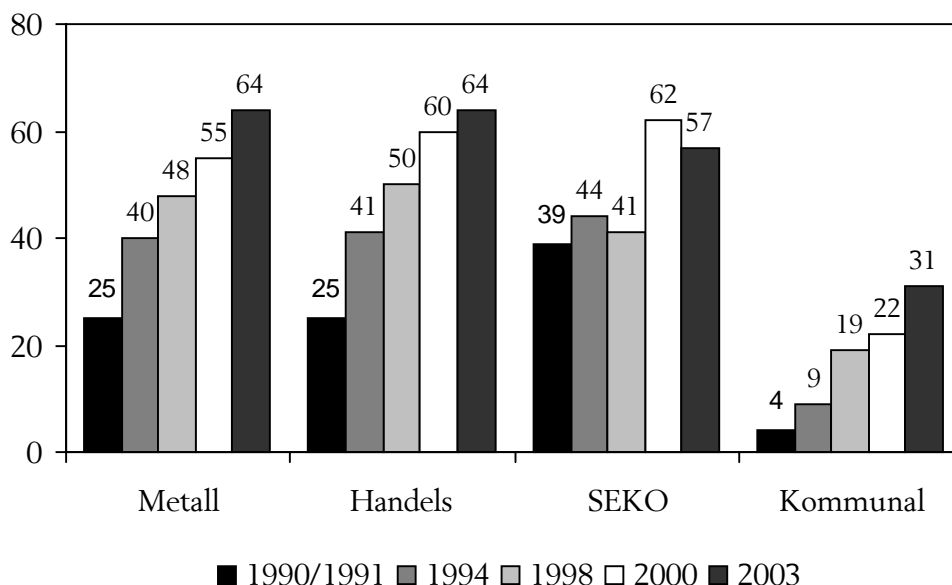
Tablå 10 Använder dator i arbetet. Procent

	1986/87	1990/91	1994	1998	2000	2002	2003
LO							
Kvinnor	9	12	21	26	32	39	37
Män	14	20	27	34	44	44	47
Båda könen	12	16	24	30	38	42	42
TCO							
Kvinnor	38	56	69	75	83	86	85
Män	50	69	77	89	91	94	90
Båda könen	43	62	72	80	86	89	87
SACO							
Kvinnor	24	40	61	82	88	90	90
Män	49	64	87	90	96	96	95
Båda könen	38	52	74	86	92	92	92
Samtliga anställda	25	35	47	58	63	65	66

Det visar sig att datoranvändningen har ökat markant sedan början av 1990-talet bland LO-medlemmar inom såväl den privata, statliga som kommunala sektorn (diagram 12). Till exempel framgår att andelen som använder dator i arbetet långt mer än fördubblats i Metall och Handels sedan 1990/91. I Kommunal har ökningen varit ännu större - dock från en betydligt lägre nivå.

Använder dator i arbetet

Diagram 12

Bland medlemmar i Industritjänstemannaförbundet har andelen som använder dator i arbetet ökat från 79 procent i början av 90-talet till 93 procent 2003. I Lärarförbundet har skett en ökning från 14 procent 1990/91 till 68 procent år 2003. Bland Kommunaltjänstemän har skett en ökning från 59 procent 1990/91 till 92 procent år 2003.

Vilka som helt saknar datorerfarenhet

I detta avslutande avsnitt ska vi se på hur vanligt det är bland olika grupper av anställda att man *helt saknar erfarenhet av att arbeta med dator* – att man *varken* använder dator på jobbet eller i hemmet. En första översikt ges i tablå 11.

Tablå 11 Användning av dator i arbetet och i hemmet. Procent

	LO	TCO	SACO	Samtliga anställda
Använder dator i arbetet och i hemmet	33	74	83	56
Använder dator i arbetet men ej i hemmet	9	13	9	10
Använder ej dator i arbetet men i hemmet	35	9	6	22
Använder dator varken i arbetet eller i hemmet	23	4	2	12
Summa	100	100	100	100

Det framgår att *nästan var fjärde LO-medlem - 23 procent* - är helt utan erfarenhet att arbeta med dator. De använder varken dator i sina arbeten eller dator i

hemmet. Sådan avsaknad av datorerfarenhet förekommer nästan inte alls bland medlemmar i TCO och SACO.

En *samtidig uppdelning* efter *klass och kön* gör att skillnaderna mellan grupperna ökar ytterligare. Detta beskrivs i tablå 12 och på ett mera åskådligt sätt i diagram 12.

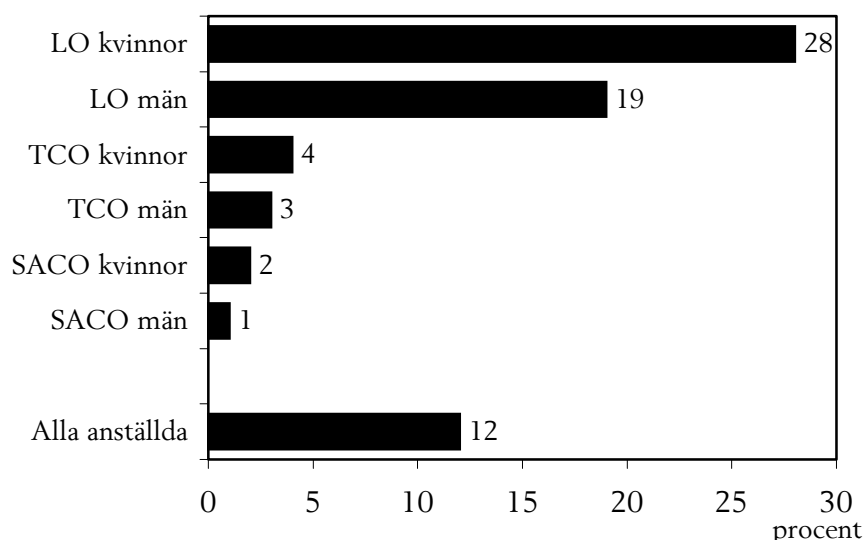
Tablå 12 Användning av dator i arbetet och i hemmet. Procent

	LO		TCO		SACO	
	Kvinnor	Män	kvinnor	män	kvinnor	män
Använder dator i arbetet och i hemmet	27	39	70	81	80	88
Använder dator i arbetet men ej i hemmet	10	8	15	9	10	7
Använder ej dator i arbetet men i hemmet	35	34	11	7	8	4
Använder dator varken i arbetet eller i hemmet	28	19	4	3	2	1
Summa	100	100	100	100	100	100

De två ytterligheterna i diagram 12 är kvinnorna inom LO och männen i SACO. Att *varken* använda dator på jobbet eller i hemmet gäller för nästan tre av tio kvinnor inom LO (28 procent) men praktiskt taget inga alls bland SACOs män.

Använder varken dator i arbetet eller i hemmet.

Diagram 13

Som tidigare berörts är *generationsskillnaderna* mycket stora. I tablå 13 visar vi hur det ser ut inom LO.

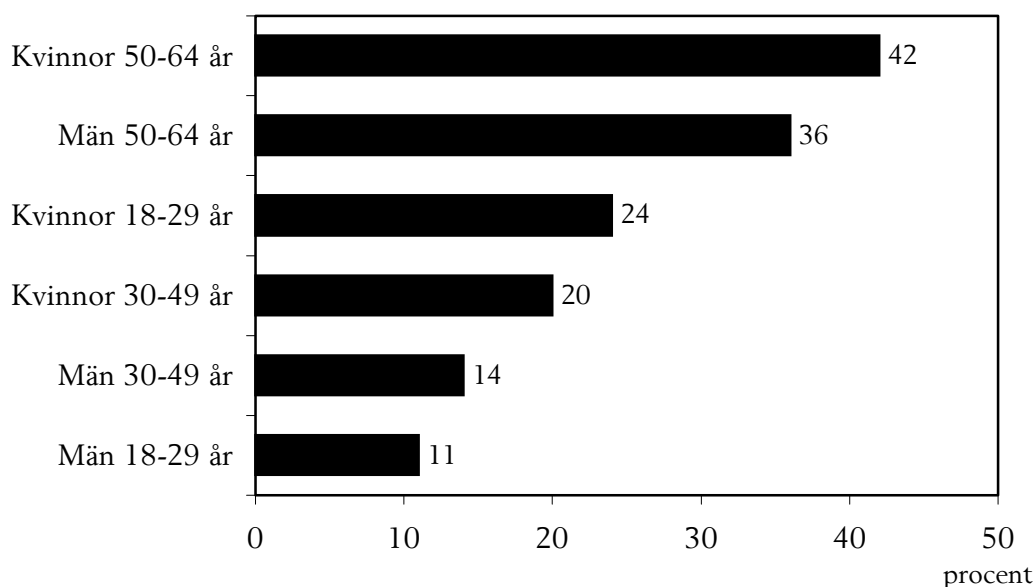
Tablå 13 Användning av dator i arbetet och i hemmet. Procent av LO-medlemmar

	Kvinnor			Män		
	18-29 år	30-49 år	50-64 år	18-29 år	30-49 år	50-64 år
Använder dator i arbetet och i hemmet	32	29	20	41	43	30
Använder dator i arbetet men ej i hemmet	10	10	11	10	7	8
Använder ej dator i arbetet men i hemmet	34	41	27	38	36	26
Använder dator varken i arbetet eller i hemmet	24	20	42	11	14	36
Summa	100	100	100	100	100	100

Andelen som varken dator i jobbet eller i hemmet speglas i diagram 14. Det framgår här bland annat att hos LO- *kvinnor i åldersgruppen 50-64 år är andelen som helt saknar datorerfarenhet så hög som drygt 40 procent*. Också bland män i samma åldersgrupp är andelen mycket hög, ungefär 35 procent. Den andra ytterligheten bland LOs medlemmar är män i åldersgrupperna 18-29 år och 30-49 år, bland vilka mindre än 15 procent saknar datorerfarenhet.

Använder varken dator i arbetet eller i hemmet. LO-medlemmar.

Diagram 14

Men stora förändringar har dock skett. Så sent som år 1994 var *andelen LO-medlemmar som helt saknar datorerfarenhet så hög som 66 procent*. År 1998 hade andelen sjunkit till 41 procent, år 2000 till 32 procent och år 2003 till 23 procent. Bland LOs *kvinnor* har andelen sjunkit från 68 procent år 1994 till 45 procent år 1998, 38 procent år 2000 och 28 procent år 2003. I den grupp som allra mest saknar datorerfarenhet, *LO-kvinnor i åldrarna 50-64 år*, har andelen

som varken har tillgång till dator i hemmet eller använder dator i arbetet minskat från 74 procent år 1994 till 66 procent år 1998, 56 procent år 2000 och 42 procent år 2003.

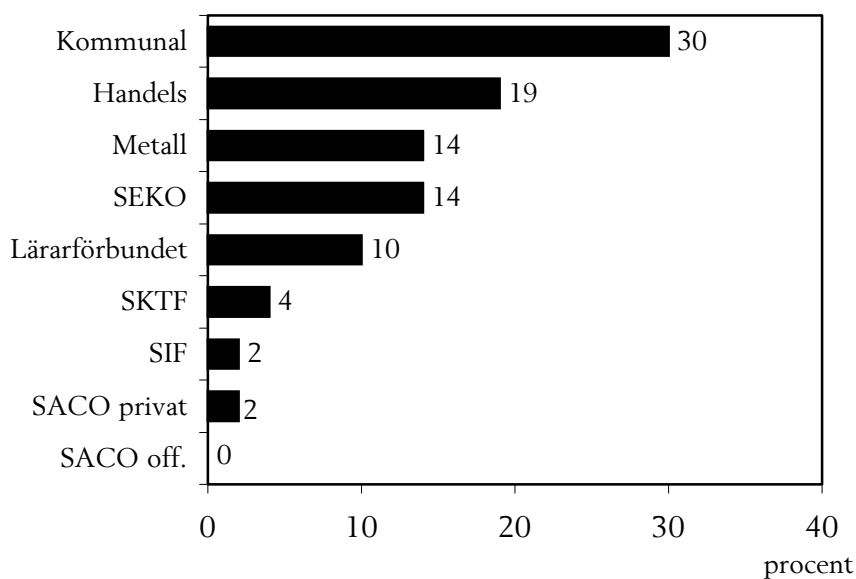
I vilken utsträckning förekommer då att medlemmar i olika *fackförbund* helt saknar datorerfarenhet? Den jämförelse som görs i tablå 14, och mera åskådligt i diagram 15, ger vid handen att 30 procent av Kommunals medlemmar och ungefär 20 procent av medlemmarna i Handels *helt saknar datorerfarenhet*. Bland olika grupper av tjänstemän är det mycket få som är i den situationen.

Tablå 14 Användning av dator i arbetet och i hemmet. Procent av LO-medlemmar

	Metall	Handels	SEKO	Kommunal	SIF	Läraryr	SKTF
Använder dator i jobbet och i hemmet	54	50	49	22	79	60	74
Använder dator på jobbet men ej i hemmet	10	14	8	9	14	8	17
Använder ej dator på jobbet men i hemmet	22	17	29	39	5	22	5
Använder dator varken på jobbet eller i hemmet	14	19	14	30	2	10	4
Summa	101	100	100	100	100	100	100

Använder varken dator i arbetet eller i hemmet.

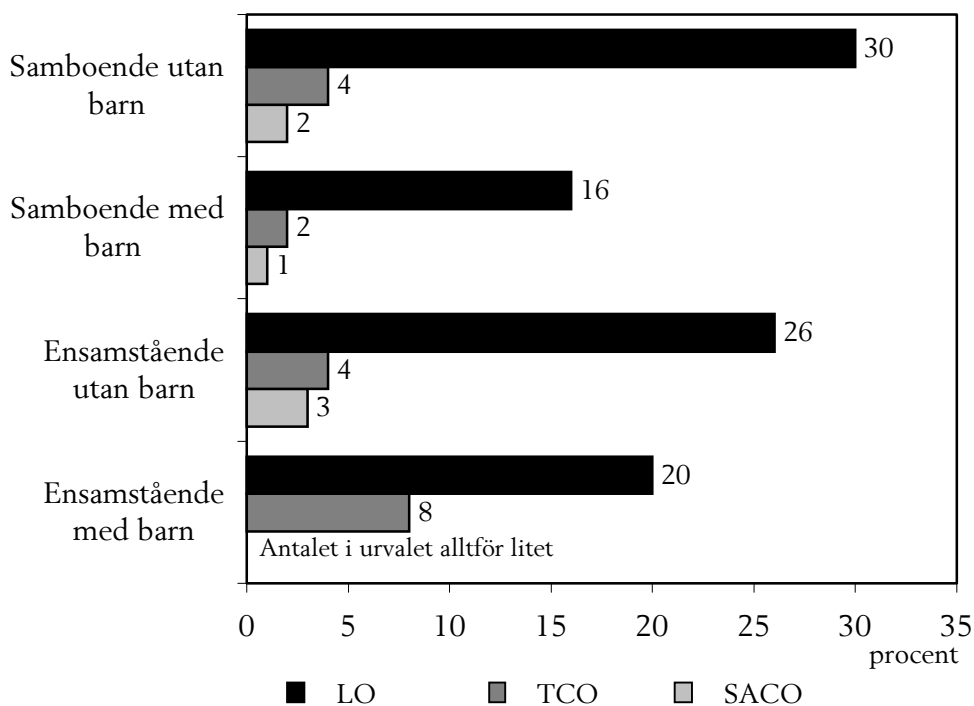
Diagram 15

Låt oss avslutningsvis se vilka skillnader som finns mellan arbetare och tjänstemän i olika *familjetyper*. Resultaten sammanfattas i diagram 16.

Använder varken dator i arbetet eller i hemmet.

Diagram 16

En slutsats av denna jämförelse är att det är *mycket vanligare i arbetarfamiljer* än i tjänstemannafamiljer att föräldrarna helt saknar datorerfarenhet. Detta ger också *väsentligt olika förutsättningar för barnen*.

LO och IT-frågorna

Syftet med LOs statistik är främst för att ge kunskap om datoranvändningen bland olika grupper av anställda och vilka förändringar som har skett. Den ger också en intressant exposé över hur ett genomgripande tekniksifte snabbt vinner in steg i såväl produktions- och kommunikationsformer som i socialt och kulturellt medvetande.

Datortekniken har funnits länge men blev massteknik först genom PC:ns genombrott för några decennier sedan. IT-världen befinner sig fortfarande i stor utsträckning i en explorativ fas där den tekniska utvecklingen ännu inte överensstämmer med de upplevda behoven och faktiska möjligheterna. Ändå saknar hastigheten med vilken introducerandet av IT skett sitt motstycke i historien. Jämför vi med andra betydelsefulla tekniksiften såsom ångan, elektriciteten,

bilen eller telefonen är det slående hur snabbt IT kommit att bli näst intill var persons egendom, åtminstone i den rikare delen av världen.

Häpnadsväckande snabbt har IT påverkat offentliga och privata produktions- och verksamhetsformer, förändrat det strategiska ekonomiska och politiska beslutsfattandet samt blivit en etablerad kulturföreteelse. Jukeboxen är ersatt med Internet på kaféerna, våra konsumtionsformer förändras sakta genom tillkomsten av e-handel. Det ekonomiska värdet av IT i en personbil överstiger snart motorns, och företeelser som call-centers, out-sourcing och just-in-timetänkande är i stor utsträckning möjliggjorda genom tillkomsten av IT.

Introduktionen av dator/IT har följt kända mönster. Individer och grupper med bättre utbildning och högre inkomster är först att ta till sig det nya, därefter följer övriga grupper i en fallande skala tills det uppstår en situation där spridningen klingar av. Som regel återstår det då en större eller mindre grupp som av olika orsaker inte använder den nya tekniken.

Tillgången till IT handlade länge om att den nya tekniken var för dyr för stora grupper, ett problem som delvis övervanns av initiativ som LO- och TCO-datorn samt inte minst personaldatorreformen. Brist på tillit till och upplevd nytta var länge en hämsko som tillsammans med teknikens relativa komplexitet, med krav på användarkunskap, kommit att fungera återhållande.

Det finns en intressant skillnad mellan introduktionen av IT och andra historiskt näraliggande tekniker. Staten har på ett unikt sätt engagerat sig för att bidra till spridningen av IT, en vilja som manifesterats i politiska program och utfästelser. Redan 1984 gjorde en socialdemokratisk minister en tydlig programförklaring om att genom politiska beslut bidra till en bred spridning av datoranvändandet, en utveckling som skulle gagna tillväxt och välfärd. Liknande tidiga politiska insatser för att sprida bruket av elektriciteten, telefonen eller bilen till medborgarna är svåra att finna. Att marknadskrafterna söker att driva på en teknikutveckling är rimligt eftersom det innebär ekonomiska möjligheter, men det speciella när det gäller just IT är att Sverige i likhet med många andra länder i världen har mobiliserat betydande politiskt beslutskraft för att sprida tillgången till och kunskapen om IT. Sverige har tagit IT-utmaningen på allvar vilket återspeglas i all statistik över IT-utvecklingen. Vi ligger mycket långt framme eller är till och med ledande på vissa områden. Jämförande statistik är vansklig, men det verkar som att vi inte längre har samma självklara försprång.

Det finns många skäl för denna politiska strategi. Ökande ekonomisk global konkurrens, tillväxtförhoppningar och regeringarnas behov av att finna lösningar på kostsamma välfärdsåtaganden är några av dessa. Insikten om att IT utgör en synnerligen kraftfull rationaliserings- och utvecklingsfaktor gör att ingen idag ifrågasätter det riktiga i att satsa på ett ökat bruk av IT. Tillkomsten av bred IT, dvs. möjligheten att snabbt bearbeta stora informationsmängder, har varit förutsättningen för en rad andra aktuella teknikgenombrott såsom till exempel inom medicin-, bio- och nanotekniken. Och individens möjlighet att på olika sätt

påverka sin situation ökar med tillgången till användbar IT, något som hittills medvetna och välutbildade grupper varit duktiga på att inse.

De IT-kartläggningar LO gjort sedan 1994 återspeglar denna utveckling och dessa ambitioner samtidigt som statistiken belyser inom vilka områden och för vilka grupper den förda politiken och utvecklingen ännu inte varit gynnsam. LO ser några uppenbara problem och brister i den pågående utvecklingen:

- Introduktionen av IT i *arbetslivet* verkar ha stannat av för stora grupper. Det är oroväckande att den strukturuomvandling som sker på LO-gruppernas arbetsmarknad i så liten grad verkar handla om att gradera upp arbetsprocesserna med ny och innovativ teknik och åtföljande kompetenshöjning av de anställda. Detta utgör ett långsiktigt hot mot konkurrensförmåga, tillväxt och sysselsättning i Sverige.
- LO vet från andra undersökningar att IT-användandet på LO-gruppernas arbetsplatser kännetecknas av bristande delaktighet, arbetsmiljöproblem, styrning och otillbörlig övervakning. Möjligheten att genom IT få tillgång till mer information eller kommunicera med omvärlden för att kunna göra ett bättre jobb är ingen självklarhet för LO-grupperna.
- I ett uthålligt arbetsliv är kompetensutvecklingsmöjligheten strategisk och sammanhänger i stor utsträckning med tillgången till god IT. De nuvarande skillnaderna inom IT-användandet avspeglar på ett oroväckande sätt den utveckling mot de i vissa avseenden ökade klyftor inom arbetslivet som Sverige upplever.
- LO:s siffror visar att framför allt inom gruppen äldre kvinnor, men även äldre män, finns en stor del som varken använder dator på jobbet eller i hemmet. Detta måste vägas in när offentlig och privat service planeras och byggs ut och när system för information planeras och byggs ut (till exempel vid överväganden kring så kallade 24-timmarsmyndigheter). Riskerna är påtagliga att de grupper som bäst behöver information ställs utanför denna genom att de helt saknar datorerfarenhet.

Sammanfattningsvis är det rimligt att säga att Sverige inte tillvaratar IT:s möjligheter på bästa sätt och detta gäller i synnerhet detta inom arbetslivet. Det finns ett betydande utrymme för att utveckla Sverige ekonomiskt och välfärdsmissigt genom att inom strategiska områden satsa på mer innovativ och tillgänglig IT.

Vad gör LO för att påverka IT-utvecklingen?

LO bedriver ett omfattande arbete, företrädesvis i projektform, för att utveckla metoder och strategier som ökar LO-medlemmarnas tillträde till informations-samhället.

- UsersAward handlar om att finna metoder för att öka användarnas och beställarnas inflytande över IT-utvecklingen på arbetslivet. För att öka

effekten av insatserna sker en växande samverkan med fackliga central-organisationer i andra europeiska länder (www.usersaward.com)

- LO samverkar med universitet och högskolor för att påverka IT-utvecklingen i Sverige.
- LOs IT-skola erbjuder nya distansstödda metoder för kompetensutveckling i arbetslivet, för att hjälpa medlemmar till ett livslångt lärande.
- LO utvecklar sin hemsida och den fackliga utbildningen till att ge konkret verksamhetsstöd åt fackligt aktiva medlemmar.
- LO utdelar varje år "Användarnas IT-pris" för att ge stöd och spridning åt goda IT-lösningar i arbetslivet.

För mera information om LOs arbete med IT, kontakta Ove Ivarsen, LOs IT-ombudsman, 08-796 27 95, mobil 070-558 27 95, e-post ove.ivarsen@lo.se

BILAGA

Använder själv ofta Internet i hemmet. Procent

	Har själv använt Internet i hemmet minst någon gång i veckan				Har själv använt Internet i hemmet flera gånger i veckan			
	1998	2000	2002	2003	1998	2000	2002	2003
<i>Alla anställda</i>	21	42	51	55	13	25	31	37
LO	12	30	39	43	7	17	23	29
TCO	24	44	55	57	13	24	32	36
SACO	33	63	69	67	18	42	42	44
LO-kvinnor	6	21	29	33	3	10	15	22
LO-män	17	38	47	52	11	23	29	35
TCO-kvinnor	18	33	47	51	8	16	22	30
TCO-män	34	60	66	67	21	35	45	46
SACO-kvinnor	20	51	58	59	11	26	26	34
SACO-män	46	76	82	77	25	58	62	55
LO-kvinnor 18-29år	10	28	35	39	6	10	20	29
LO-kvinnor 30-49 år	7	25	36	40	3	15	18	26
LO-kvinnor 50-64 år	1	9	15	19	0	3	8	11
LO-män 18-29 år	22	46	56	64	16	34	43	48
LO-män 30-49 år	21	44	50	57	15	25	31	40
LO-män 50-64 år	8	18	35	30	3	9	14	15